

Bansættelse af ukendte Forbrydere.

Ved L. Holberg.

Forskellige Forfattere¹⁾ have fremdraget Exempler paa, at Ban, selv efter Reformationens Indførelse, benyttedes hertillands som Retsmiddel under borgerlige Retssager, og man har særlig beskæftiget sig med Bansættelse som Led i Forfølgningen mod ukendte Forbrydere for at tvinge disse til at give Møde for Retten og tilstaa deres Skyld. Det laa jo selvfølgelig nær at drage den Slutning, at dette maatte være »en Levning fra Romerkirken«²⁾, thi Excommunicationssystemet vedblev nok at være i Brug efter Reformationen, her som i Udlandet, men at dette System skulde efter Reformationen være udvidet til nye Omraader, maatte synes meget usandsynligt. Ikke desto mindre er det i en nylig udkommen Afhandling af Rigsarkivar V. A. Secher³⁾ bestemt hævdet, at Bansættelse af ukendte Forbrydere aldeles ikke er kendt i kanonisk Ret. Bansættelse af en Person, hvis Navn ikke vides, forekommer, siges der, ikke i kanonisk Ret, og da heller ikke den tysk-protestantiske Kirkeret, efter Forfatterens Paastand, kender Bansættelse af ukendte Gerningsmand, saa er der for Forfatteren

¹⁾ I nærværende Tidsskrift L. Koch 5. I. S. 387, H. F. Rørdam smstds. S. 760—3.

²⁾ H. F. Rørdam anf. St.

³⁾ »Bansættelse af ukendt Gerningsmand til en Forbrydelse« i Festskrift til Ludv. F. A. Wimmer, Kjbhvn. 1909, S. 170 flg.

kun een Mulighed tilbage, nemlig at Ansaret for dette Misbrug af Bannet hviler paa »vor egen protestantiske Geistlighed«. Det siges til Slutningen med megen Bestemthed: »Der kan ikke være Tvivl om, at Romerkirken har mange Slags Misbrug af de kirkelige Magtmidler paa sin Samvittighed, men i dette Tilfælde falder Misbruget paa den protestantiske Geistlighed alene, og denne kan ikke undskyldes med, at den kun fulgte Traditionerne fra Romerkirken«.

Det er en haard Beskyldning, der her rettes mod den danske protestantiske Geistlighed, og der er al Anledning til nærmere at undersøge, om Beskyldningen virkelig kan opretholdes, naar kanonisk Ret og ældre dansk Ret nærmere undersøges.

Hvad først kanonisk Ret angaar, er Sagen ganske klar. Det er saa langt fra, at denne Ret ikke skulde kende Bansættelse af ukendte Gerningsmænd, at tværtimod saadan Bansættelse er lovhjemlet og anerkendt i Praxis. Det Lovbud, der hjemler ukendte Gerningsmænds Bansættelse, findes i Gratians Dekret c 2 Causa V. qv. 1, og det beror paa en Afgørelse af Pave Gregor den store (se Udg. af hans Breve V. 30). En ubekendt Mand havde paa offentlig Sted i en By i Nattens Stilhed (*nocturno silentio*) henlagt eller opslaaet (*posuit*) et Skrift, der indeholdt Beskyldninger mod en pavelig Notar. I den Anledning bestemmer Paven, at hvis den ukendte Gerningsmand ikke melder sig og offentlig bekender sin Skyld, skal han være udelukket fra at deltage i Nydelsen af Kristi Legeme og Blod, og da Gerningsmanden ikke kendes og følgelig ikke kan paa sædvanlig Maade underkastes Kirkens Disciplin, saa skal han, hvis han trods saadant Forbud (det mindre Ban) vover at deltage i Nydelsen af Alterens Sakramente, være ifalden Straf af Anathema (det store Ban) og som en Bedrager og Pestbefængt være udstødt af den hellige Kirke. Kom Gerningsmanden senere til Stede i paagældende By og aflagde Tilstaaelse, skulde Bannet falde bort.

Dette Lovbud er ikke bleven staaende som et dødt Bogstav, men er bleven anerkendt og brugt i Praksis, thi Glossen knytter kun enkelte ganske uvæsentlige Bemærkninger til Lovbudet¹⁾, men betragter det ellers som fuldt gældende, og i Literaturen²⁾ anføres Lovstedet ligeledes som værende i fuld Kraft.

Men ikke blot kan det saaledes godtgøres, at kanonisk Ret kender og bruger Bansætning af ukendte Gerningsmænd, det kan ogsaa bevises, at den ældre danske Ret har optaget denne kanoniske Retsregel ikke blot i Kirkeretten, men endog i den borgerlige Lovgivning som Retsmiddel ved Forbrydelser mod de borgerlige Love.

Vi har jo nemlig Skaanske Kirkeret c. 13 (og den sjællandske Kirkerets tilsvarende Bestemmelse): »uarthær man uæghin ok gar ængin man uithær, tha a hin, ær søkiæ uil ni mannum ofna hænder mæth iarne ok sithæu latæ han i ban sætiæ« . . . Fremdeles haves Reglen i Skaanes verdslige Lov c 118: »Warthær man dræpin oc lönæs thæn ær drap, swa at ængin man gar withær, tha stande næste aruæ ofne thræm lanzthingum oc spyri at sannum bana frænde hans. Gar ængin man withær, tha gangæ bann æftir«. . . . eller som det hedder i Anders Sunesens Parafrase »De occulto homicidio«, at den ukendte Gerningsmand »excommunicationis gladio percellatur«.

Selve den Bestemmelse, der efter Reformationens Indførelse her hjemler den gamle Anvendelse af Bansættelse mod ukendt Gerningsmand, røber efter min Mening sin Kilde, thi naar det i Artikler, vedtagne 10. August 1540 af Rigets Superintendenter ved Møde i Kjøbenhavn, hedder: »Statim post commissum aliquod crimen notorium et

¹⁾ Saaledes til Ordene »publice confessus« den Bemærkning, at der jo er Tale om en aabenbar Forbrydelse, »licet persona sit ignota«.

²⁾ F. Ex. Petrus Blesensis i hans Speculum juris canonici (Udg. af Reimer, Berlin 1837, S. 43).

manifestum, etiamsi non sciatur, quisnam commiserit». . . saa minder dette paafaldende om Glossen til det ovenfor nævnte kanoniske Lovbud: »sed hic (loquitur) de manifesto crimine, licet persona sit ignota«, og Fremgangsmaaden med den gentagne Lysning til Ban, inden endelig Bansættelse fandt Sted, er jo ganske stemmende med kanonisk Ret. Den Vaklen, der efter det af Rigsarkivar Secher oplyste fandt Sted hertilands mellem 2 eller 3 Banlysninger, inden Bansættelsen skete, er ogsaa et Bevis paa hele Systemets nøje Sammenhæng med kanonisk Ret. Det er nemlig en fuldstændig Fejltagelse af Forf., naar han paastaar, at der efter kanonisk Ret fandtes ingen fast Regel om, hvor mange Paamindelser, der skulde gaa forud for Bansættelsen. Forf. har kun fundet »et enkelt Sted«, nemlig c 9 V—11 in Sexto, som hjemler 3 Paamindelser, men herved er overset for det første, at dette »enkelte Sted« ikke er et almindeligt Pavebrev eller desl., men en Conciliebeslutning (af Generalconciliet i Lyon 1273), og for det andet, at dette kun er Indskærpelse af Kirkens gamle Ret¹⁾. For at holde os til Danmark kan henvises til hele den Række af ældre Pavebreve, der f. Ex. kan ses samlede i Thorkelins Diplomatarium. Lige fra 1138 og videre ned i Tiden vil man finde, at Paverne idelig indskærper, at inden Bansættelsen sker, skal Vedkommende være »secundo tertiove commonitus«, og vore Bisper fulgte selvfølgelig ogsaa denne Regel, se Absalons Brev af 1171 (anf. St. S. 33), der har samme Regel om secundo tertiove commonitus. Derfor kaldes ogsaa den tredobbelte Paamindelse i egentlig Forstand »monitio canonica«; dette vil Forf. rigtignok benægte, idet han mener, at hver af de enkelte Paamindelser var en monitio canonica, og at dette Udtryk altsaa ikke kunde bruges som omfattende de 3 Paamindel-

¹⁾ I Nødstilfælde, men ogsaa kun i virkeligt Nødstilfælde, kunde Dommeren nøjes med en enkelt Paamindelse.

ser, men dette er en ren Feiltagelse¹⁾. Det er iøvrigt ikke nødvendigt at komme vidtløftigt ind paa kanonisk Rets-Område for at bevise dette, thi man kan af danske Breve paavise, hvorledes der ogsaa her har været fuld Klarhed. Jeg vælger 2 Breve fra 15. Aarh. for at vise, hvor langt ned i Tiden *Monitio canonica* i gammel Betydning iagttoges, nemlig Brev af 12. Septbr. 1413 (*Repertorium* III 176) og Brev af 9. Juli 1434 (smst. 462). I førstnævnte Brev betegnes der 3 Paamindelser udtrykkelig som *monitio canonica*, og i det andet Brev hedder det: *Si quis hanc constitutionem violare præsumserit, extunc trina monitione canonica precedente ipsum talem volumus excommunicationis sententiam incidisse*. Hvis Dr. Secher havde Ret, kunde der umulig have staaet *trina monitio*, der maatte have staaet *tribus monitionibus canonicis præcedentibus*.

Altsaa: *monitio canonica* er lige indtil ind i 15. Aarhundrede et fast og bestemt Begreb; men der begyndte saa i Praksis at komme nogen Vaklen i Reglen om Paamindelserne, idet mange mente, at 2 Paamindelser var nok, og denne Mening maa have fundet vid Udbredelse, thi ved Tridentinerconciliet (Sess. XXV c 3, Aar 1562—63) blev mindst 2 Paamindelser foreskrevet som Regel. Det er derfor meget betegnende for den Sammenhæng, der er

¹⁾ Glosserne til c 45 og 48 X 5—39 og til c 5 V—11 in *Sexto* behandle det Spørgsmaal: Hvad er *monitio canonica*? og Betingelserne for en saadan *monitio* opregnes. Som første Betingelse nævnes, at *monitio* skal være *trina* (tredobbelt), men den kanoniske Paamindelse opfattes stedse som en Enhed, uanset, at den gentoges 3 Gange. Derimod vil man selvfølgelig aldrig finde en af de 3 Paamindelser i samme Sag betegnet som *monitio canonica*. Der kan ogsaa henvises til det bekendte Værk *Speculum juris Canonici*, der er forfattet af en af Middelalderens berømteste Retslærde Vilhelm Durantis (Udg. Lyon 1540 4°). Man vil her i 3. Bog I fol. 17 v. og i 4. Bog fol. 372 finde ganske samme Lære om *•triplex• monitio*.

mellem Brugen af Bansættelse efter og før Reformationen, at vi her efter denne Tid finde samme Vaklen mellem 2 og 3 Paamindelser som indenfor Romerkirken.

Dr. Sechers Undersøgelse har godtgjort, at uagtet de ovennævnte Artikler af 1540 udtrykkelig foreskrev, at Bansættelse af ukendt Gerningsmand ikke maatte finde Sted i Smaasager (propter rem leviculam), anvendte man dog i Praksis Ban i saa ubetydelige Sager som naar et Svin var slaaet fordærvet eller en Gris dræbt. Man kunde nu paastaa, at dette aabenbare Misbrug var noget, der udelukkende stod for vor protestantiske Gejstligheds Regning, og hvorfor den ikke kunde paaberaabe sig Praksis i den katolske Kirke. Men heller ikke denne Beskyldning kan vistnok opretholdes; thi uagtet den kanoniske Ret bestemt indskærper, at Ban ikke maa bruges i Smaasager, ses det af Petrus Blesensis's foran anførte Værk (S. 43 c 18), at paa den Tid, han skrev (ca. 1180), var man i Praksis begyndt at bruge, hvad Forf. kalder *Excommunicationes sub conditione*. Af de Exempler, Forf. nævner paa saadanne Bansættelser, nemlig at en Mand bansættes, hvis han ikke inden en vis Frist har betalt en Bøde, eller hvis han ikke møder paa en vis Dag efter Indkaldelse — kan man se, at den katholske Kirkes Praksis¹⁾ allerede den Gang var kommen ind paa at bruge Ban som Tvangsmiddel ogsaa i mindre Sager. Den ringe Virksomhed, som den verdslige Magt i Middelalderen overalt, og ikke mindst hertillands, udfoldede for at skaffe Forurettede Ret, tvang Befolkningen til at ty til Kirkens Retsmidler, og det har vel været omtrent ugørligt med ét Slag at bringe dette Forhold til Ophør ved Reformationen.

Resultatet af denne Undersøgelse er da, at det er bevist, at Bansættelse af ukendt Gerningsmand ikke blot er hjemlet efter kanonisk Ret, men ogsaa er godkendt af ældre dansk Ret som brugelig ogsaa i verdslige Sager.

Den, der desuagtet vil paastaa, at Artiklerne af 1540 indeholde noget nyt paa dette Omraade, maa derfor bevise sin Paastand; men noget saadant Bevis er ikke fremkommen.

¹⁾ Forf. siger udtrykkelig: *Hujusmodi excommunicationis modum consuetudo recepit ecclesie.*